

AZ ELBESZÉLÉS NEHÉZSÉGEI

Mesterházy Balázs: Gesztenye placc

A Gesztenye placc mint fiktív tér a vállaltan túltrajzolt figurák, a szépirodalmi hagyományok és a különféle bölcseleti belátások találkozási helye, valódi köztesség, ahol minden megtörténhet, ugyanakkor semmiről sem szerezhethünk teljes bizonyosságot. Akárhogy is, meglehetősen nehéz *nem* metapoétikusan olvasni azokat a szöveghelyeket, amelyekben a hagyományra vagy az írásaktusra vonatkozó reflexiókat találunk. Az egyik ilyen az a kikacsintás, amelyben a *Neuron* című novella narrátora arról beszél, hogy „vastag hagyományban tempózik ilyenkor az ember” (20.). A *Geszténye placc* mint kötet ugyanis nemcsak a falu- és kocsmapróza szerteágazó hagyományvonalaira fűződik fel, de az ismeretelméleti és posztmodern esztétikai elgondolásokat is bőségesen igyekszik hasznosítani. Egy ilyen, a szöveg által is jelzett gazdag hagyományban tempózni meglehetősen nagy vállalás: a megelőzöttség tudatára adott válaszokban rejlő jó adag humor és ironia nélkül alighanem sikertelen próbálkozás lenne. Mesterházy prózája azonban eredeti megoldásokat talál a bevett klisék újramondása helyett.

A kötet a *novellaregény* műfajmegjelölést választja magának, ezzel megnyitja és garantálja azt a tradíciót, amely önmagát az átmenetiség terébe utalja, mert egyes szövegfolyamokat a novelláskötet és a regény közé helyezve novellafüzérként, egy regény töredékeként vagy mozaikjaként határoz meg. A főszöveg előtt olvasható szócikkek pedig, amelyek a Jink (Gyök) szó és alakváltozatai jelentését pásztázzák a különböző nyelveken és nyelvváltozatokban, azt a poliszémiát előlegezik, amelyet a kötet a maga széttartó, esetenként egy fejezeten belül is narrátorokat váltogató, olykor egyes szám első, máskor egyes szám harmadik személyű elbeszéléstechnikájával képez meg. E technika metaforája a kaleidoszkóp, amely a kötetben – ismét metapoétikus elemként – kétszer is előfordul (16., 159.). A *novellaregény* visszatérő motívuma emellett a csillagos ég, amely, emellett, hogy egy helyen egyértelműen felidézti „a csillagos ég felettem és az erkölcsi törvény bennem” kanti gondolatát, a fényt mint a megismerés optikai metaforáját is játékba hozza, szervesen kötve azt a szövegbe-lyi igazság körvonalazásának nehézségeihez.

A szöveg építkezését tehát a polifónia határozza meg, az egymást így módosító, pontosító vagy éppen kioltó szövegek az elbeszélés ottliki nehézségeire, a valóság rögzíthetlenségére, közvetíthetlenségére reflektálnak. (Nem véletlen a Bébé nevű figura felbukkanása sem a kötet szövegtájjain: ő ráadásul szépirodalmat ír.) A valóság pontos letapogatásának lehetetlensége itt nemcsak poétikai vagy ismeretelméleti játék, hanem a falusi pletykák létmódjára fókuszáló megoldás is: az egyik fejezetben minden narrátor azt állítja, ő talál-

Kalligram Kiadó
Budapest, 2018
230 oldal, 3500 Ft

ta meg a halott Kende Tamást, később egy fővárosi orgia szüzséjét pedig mindig aszerint alakítják, hogy éppen kinek a barátnője van jelen a történet elmesélésekor. Itt könnyen eszünkbe juthatnak Grecsó Krisztián falutörténetei, különösen a *Pletykaanyu* című novelláskötet címadó darabja. Az igazságot felülírja a mese, a sztorik egymásba indáznak, igazságértékük a mindenkori történetmondó sajátos igazságává válik.

A fülszöveg Bohumil Hrabal, Tar Sándor és Esterházy Péter nyelvi univerzumának megidézését ígéri, és bár az impozáns névsor inkább működik védjegyként, mint feltételez szerves poétikai kapcsolatot, reményeiben az olvasónak így sem, úgy sem kell csalatkoznia. Hrabal neve ugyanakkor talán túlságosan is sokszor kerül elő a szövegben, itt a kevesebb biztosan több lenne, mert enélkül is tökéletesen lehet érezni, amikor olyan jelekkel találkozunk, amelyek a cseh mester világának hatását keltik. Mindez azonban nem erőltetett pastiche vagy paródia, inkább csak egyes figurák, történetek működnek úgy, mintha Hrabal könyveiből léptek volna át a Gesztenyefa presszó előtti térre. Esterházy nevének említése a nyelvjátékok sokasága miatt releváns a kötet vonatkozásában, persze, ez ügyben számos más alkotó is citálható lenne, Tar pedig a groteszk, karneváli nevetésbe hajló kocsmái jelenetek, valamint néhány jellegzetes Tar Sándor-i mondat nyomán villanhat be sokaknak: „ezeknek a kocsmáknak a hősei nem tudnak sem repülni, sem vízen járni, pláne nem varázsolni, cserébe viszont meg tudnak halni, minden további nélkül, olykor túl könnyen is” (21.). Míg azonban Tarnál a nevetés és az (ön)íronia csak ideig-óráig képes feledtetni a hősökkel a nyomort, addig Mesterházy prózájával kapcsolatban, bár bőségesen olvasunk itt halálról, gyászról, magánéleti csalódásról, összességében mégsem a reménytelenség jut először eszünkbe. Azért sem, mert a történetek színhelyüül szolgáló Gyöng a legkevésbé sem mondható kiüttalan, leszakadó kistérségnek, sem referenciálisan olvasva, sem pedig a regény öntörvényű világát tekintve. Egykori járási székhelyként, országos beiskolázású kéttannyelvű gimnáziummal, a (szöveg)helyeket belakó hősök számára a kilépés (és, tegyük hozzá gyorsan, a visszatérés) lehetőségét egyszerre felkínáló miliójével inkább a vidéki köztesség tereként lehet azonosítani. A könyv más helyein megrajzolt nagyvárosi terek se nem rosszabbak, se nem jobbak a falusi szcénánál, egyszerűen csak térszerkezetileg mások, az azokat belakó szubjektumok felől olvasva a folytonos útonlét szükséges megálló, átmeneti helyei. Akkor is így van ez, ha a szöveg bizonyos pontokon el-eljátszik a falu/város, a saját/idegen ellentétpárjaival, ezek azonban a kötetegész logikáját követve inkább ironikusak, mint komolyan vehetők.

A falupróza kifejezés ebben az esetben ráadásul, amennyire szemléletes, olyannyira megtévesztő is lehet, mert a történet nem egy par excellence faluban, hanem egy sajátos hibrid, városias és falusias jegyeket egyaránt hordozó, multietnikus közegben játszódik, egyes jelenetei pedig bőven túl is nyúlnak e mikrovilág határain. A franciaországi kaland, a szlovákiai sítúra, a balatoni nyaralás vagy éppen a kilencvenes évek budapesti értelmiségi és/vagy underground szcénáinak meséje jóval tágabb értelmezési horizontot kínál egy kisközösség életének narratív leképezésénél. Ugyanezt a célt szolgálja, érzésem szerint, a tudományos terminus technicusok játékba hozása, az a visszatérő mozzanat például, amelyben a falut idegsejtként, a kocsmát pedig egy neuron magjaként határozza meg az elbeszélő. A látószőg tágitása megkülönbözteti a szöveget a falutoposz szokásos reprezentációitól: ebben az esetben a kitörés nem lehetetlen álom, a novellák, bár néhol szöveggé írnak megvalósulatlan vagy halállal végződő elvagyódástörténeteket, inkább a megelőző irodalmiságra reflektáló utalásokat tartalmaznak, Moszkva és Gyöng összevetése pedig, a fent vázolt dichotómiákhoz hasonlóan, kétségkívül ironikus hasonlígtatást jelent. A lényeg mindazonáltal az, hogy valaki ebből a faluból indulva értelmiségi pályát járhat be, más pedig németországi vendégmunkásként találhatja meg számítását, a hősök sorsának alakulása nem kizárólag a különböző terek identitásképző erejétől, hanem egyéni ambícióiktól, szerencséjüktől függ.

E hősök jellemzően az átmenetiség tereiben mozognak: a kocsmá, a temető, a vonat vagy éppen az éjszakai utca keretezi az életüket. A köztesség élményének fontosságát már a szerzői névjegy is sugallja, amiből kiderül, hogy a könyv írója „kétlakiságban lakozó, ideiglenes tartózkodó”. A szöveg maga is többször hangsúlyozza az átmeneti lét jelentőségét, a *Köldökfolt* című egységben hangzik el egy Szekszárd felé tartó buszút során a következő mondat: „nincs is annál jobb, mint várni” (167.). A végtelen várakozás, a soha-meg-nem-érkezés képzetkora a létbevetettség filozófiai teorémáit mozgósíthatja, a szereplők otthonosságá pedig paradox módon éppen az otthontalanságban összpontosul. A kulináris élvezetek halmozása és különösen a mértéktelen alkoholfogyasztás ezért is játszik kitüntetett szerepet a történetben. Egyfelől azért, mert a folyamatos részegség a figurák egy részének életformamodellje, másfelől pedig azért, mert a kocsmái tér a közösségi érintkezés, az időtöltés, a szórakozás kézenfekvő módja, a nagyívű életbölcsesek megfogalmazásának lehetőségfeltétele. Figyelemre méltó, hogy nemcsak a kocsmá törzsközönsége vagy a faluba visszatérő egykori gyönki gimnazisták, hanem a sclerosis multiplexben lebévult Anna is a közöttiség élményét szeretné megélni: „jelen van a legkülönbözőbb pontokon, de soha nincsen közben, mert viszik, és az hiányzik neki, hogy menetközben legyen, csak úgy, két valahollét között” (198.). A köztesség még újabb szinteken is előkerül a szövegben, akkor, amikor a kétnyelvűségről, a kétlakiságról beszélget Bébé és Kétessipzilón: Bébé az élet végességének tragikumát a létezés felturbózásával, sokszorozásával szeretné elkerülni, „[n]em megállni, oscillatív se in” (218.).

Ehhez az oszcillatív létélményhez szorosan kapcsolódik a zenei motívumok sokasága. Az utóbbi időben nemcsak az a jelenség feltűnő, hogy egyes regények esetében milyen hangsúlyossá válnak az elbeszél világban megszólaló akkordok, de az is, hogy a megidézett dalokból lejátszási listák születnek, megmutatva, milyen zenéket hallgatnak Krusovszky Dénes vagy Grecsó Krisztián hősei. A *Gesztenye placcból* tudomásom szerint ilyen Youtube-összeállítás még nem készült, viszont bárki könnyedén létrehozhatja, mert a könyv végén a fikciós közlemény és a köszönetnyilvánítás előtt helyet kapott az a tracklist, amely Chopintól Tom Waitsig, a Metallicától a Kispálig ívelő válogatást közöl. A kötetben szereplő dalok korfeszítő szerepe nem elvitatható (Quimby-koncert a Tilos az Á-ban, Kispál-számok mint a generációs életérzés közvetítői stb.), azonban gyakran e funkció túlmutatóan is szerepet kapnak a történet menetében. Ilyenek a félreértések, szándékos vagy véletlen félrefordítások (például „Metallica, megy a *Nothing Else Matters*, szó szerinti fordításban *Nincsen más anyám*, tudjátok”, 29.), de ilyen az a jelenet is, amikor a *Zsákmányállat* című Kispál-dal révén azonosítja a narrátor a diszkóban megismert rendőrnőt.

Az elbeszélés nehézségeit középpontba állító, a nyelv közvetítőerejével, a fikció igazságának narrálhatóságával foglalkozó kötet jó érzékkel viszi színre nyelvi és nem nyelvi kérdéseit egy sajátos hibrid milió keretei között. A hagyományt gondosan a regénybe dolgozva, egyéni tétet mozgósítva olyan szövegtér jön létre, amelyben a bicikliző kutya és a Holdat megugató kocsmái társaság jól megfér egymás mellett. A novellák sodró, szipurkázó anekdotái, a komolyan vehetőség és az ironikus közlésmód határán egyensúlyozó duplafenekű játékok ismeretelméleti belátásai mellett hangulatprózáként is jól működve tudják színre vinni a kilencvenes évek elejének atmoszféráját.